

En ny tids bonderøv

Karen Hvidtfeldt Madsen og Charlotte Halmø Kroløkke

Dokumentarserien *Bonderøven* er simpelthen en seermagnet – der oven i købet er dansk produceret og bliver vist på den 'smalle kanal' DR2. Siden lanceringen i 2008 er seertallene vokset kontinuerligt og overstiger nu 600.000; det er suverænt det mest sete program på DR2 nogensinde. Desuden findes udsendelserne digitalt på DRs hjemmeside, de kan videopodkastes, og første sæson kan erhverves som DVD-boks. Serien har sin egen hjemmeside på dr.dk, med gæstebog og mulighed for at gå 'på opdagelse' i en interaktiv version af Kastaniegården.

Kastaniegården ligger på Djursland. Frank Erichsen, der er i starten af 20'erne, har købt gården, der blev bygget i 1770 og oprindeligt hed Kejsergården, og er flyttet ind sammen med kæresten Theresa, der tålmodigt bevidner hans utallige ombygnings- og istandsættelsesprojekter. Frank optræder konsekvent i en slidt sixpence-kasket, som nærmest er blevet hans brand, sammen med hans generelt hullede og snavsede tøj, hans jyske dialekt og mange bandeord. Han lader til at gøre stort set hvad det passer ham og være i stand til det: "Jeg har altid forfulgt det jeg godt kunne tænke mig at gøre. Så det gør jeg" siger han i det allerførste afsnit. Frank fremtræder autentisk, umiddelbar og ikke-stiliseret – men dette image er naturligvis nøje iscenesat.

»Yes it's gonna be a perfect day« (Natural Born Hippies)

I de fleste af programmerne skinner solen enten fra en skyfri himmel eller med dekorativt drivende skyer som baggrund. Farverne er klare, og der gøres udstrakt brug af primær- og kontrastfarver: det grønne græs, de gule mælkebøtter, røde jordbær mv. Det er hjemstavnsæstetik, der på mange måder minder om gamle danske film i Morten Korch-genren, *Heimat*-filmgenren fra mellem- og efterkrigstidens tyske tradition eller en dansk version af *Det lille hus på prærien*.

Også kameraæstetikken medvirker til stilisering og æstetisering af naturen omkring Kastaniegården. Lange indstillinger, nærbilleder og zoom kendetegner kameraføringen, ligesom panoreringer

over dyr, planter, markerne og de udstrakte vidder alt sammen medvirker til at formidle idyllen ved Franks liv på Djursland. En anden gennemgående effekt i *Bonderøven* er grafikken, hvor overgange mellem sekvenserne konstrueres af en løs tuschpen, der skitserer motiver, som derefter 'forvandler sig' til levende billeder eller omvendt.

Det er et idealbillede af det gode liv på landet, som kommer til udtryk i *Bonderøven*. Lige som i *Heimat*-filmene, er det forestillingen om den sunde familie, der lever i pagt med jorden, naturen og traditionerne og hinanden. Frank og Teresa fremtræder som det eksemplariske, muntre og sorgløse unge bondepar, iscenesat med idylliske landskabsmotiver og de endeløse marker som kulisse.

»At blive kaldt bonderøv. Det er da en kompliment.«

I såvel form som tematik ligger *Bonderøven* i forlængelse af Søren Ryges haveprogrammer, hvor en enkelt mand er hovedperson og bærer programmet alene på den mundtlige formidling. Men hvor Søren Ryges programmer typisk er filmet med et enkelt håndholdt kamera og ofte vises direkte og

uden underlægningsmusik, er *Bonderøven* optaget med et års forskydning og umiddelbarheden er nøje iscenesat.

I *Bonderøven* er det alene i introen, at der er speak – ellers er det stort set kun Franks stemme, der høres. I introen indleder en speakerstemme i voice over med følgende statement: "Det du ser her er en af de få vaskeægte bonderøve, der er i Danmark. Og så er han oven i købet stolt af det". Hvortil Franks egen stemme replicerer: "At blive kaldt bonderøv – det er da en kompliment". Johs Nørregaard Frandsen skriver i sit essay "En ny tids bonde", at...

"Udtryk som 'din bondeka'l' har aldrig været ment som en elskværdighed. En skuespiller iklædt gummistøvler, arbejdstøj og møggreb behøver bare entrere en københavnsk revyscene, så er morskaben sikret. Der er tradition for at bymennesker betragter landbrugsarbejde og de mennesker, der udfører det, som lattervækkende." (Frandsen 2000: 7)

Men samtidig med, at man gør grin med landbefolkningen, idealiseres den ofte af bybefolkningen: "Paradoksalt nok var der samtidig dejligt ude på landet. 'Ude på landet' holder sin placering i de fleste bymenneskers bevidsthed som oprindelighed, frihed m.v. Men 'ude på landet' er ferielandet, rekreationsrummet, ikke en arbejdsplads. Og 'ude på landet' er slet ikke buldrende traktorer eller moderne landbrugsbyggeri. Det er derimod et rustikt landskab fra 'før verden gik af lave'." (Frandsen 2000: 8)

Frank Eriksen insisterer dog på at være stolt af betegnelsen 'bonderøv', der konnoterer det samme som 'bondeka'l', men alligevel med en ironisk twist. "Jeg er en bonderøv. Og det har jeg det egentlig godt med", erklærer han, idet han grunder over sin egen identitet. Han har ingen egentlig faguddannelse, hverken som håndværker eller i landbruget, og han henviser til, at han slet ikke har tilstrækkelig viden eller erfaring til at tage betegnelsen 'bonde' på sig. I 'gamle dage' var en bonde altnuligmand i bogstaveligste forstand. Han var nødt til at have håndværksmæssige færdigheder som både murer, tømrer og rør lægger. Han var både dyrepasser og dyrlæge. Han havde kendskab til planteliv og afgrøder, og han havde viden om og fornemmelse af vejret. Betegnelsen 'bonderøv' refererer således på én gang til respekten for de erfaringer fortiden gemmer og er samtidig et ironisk spil med det image som bondelivet har fået i byerne.

Frandsen skriver om det kulturhistoriske skift fra bondesamfund til landbrugskultur, der ikke alene implicerer en ny måde at strukturere arbejdet på og en ny tids teknologiske muligheder, men samtidig, at et nyt værdisæt træder i kraft. Hvor bonden havde nøjsomhed som ideal, var landmandens normer det modsatte. Landbrugets produktion kan sammenlignes med industriens i den forstand, at det er et rationelt paradigme om 'mest muligt', 'hurtigst muligt' osv., der efterleves. I denne udvikling forsvinder det oprindelige nære forhold mellem menneske og dyr (fx i kraft af traktoren), ligesom forholdet mellem mennesker på gården forandrer sig. Der bliver færre mennesker på landet og livet som landmand ser ensomt ud. Landbruget er en arbejdsplads i modsætning til bondegården, der var et hjem og en livsform.

Netop dette fortidige bondeliv synes at være modellen for nutidige idealer om selvforsyning, økologi og trends som *simple living*, *slow living* og fx *Cittaslow*-betegnelsen som Svendborg har taget til sig. Tendenserne har først og fremmest det tilfælles, at de betoner produktion som en modsætning til forbrugersamfundet, langsomhed overfor stress og de traditionelle livsformer i landets udkantsområder over for det senmoderne liv i de stadig større byer.

»I'm just a symptom of my time« (Marie Frank)

Bonderøven Frank vil lære de gamle håndværks- og dyrkningsmetoder for at kunne bevare og give dem videre. Omend han ikke har en egentlig håndværkeruddannelse, behersker han utrolig mange færdigheder. Og det er tydeligt, at han nyder reparationsopgaverne samt fx opførelsen af det nye

hønsehus i bindingsværk eller de gamle stativer til at tørre høet på - metoder, der er så gamle, at selv ældre mennesker på egnen knap nok kan huske, hvordan man gør. Han understreger, at det ikke er håndværk for dets egen skyld, men kun det omfang, at det er praktisk for driften af gården. I det hele taget er bondelivets og selvforsyningsideens attraktion, at man kan arbejde for sig selv – ikke for andre og ikke for at tjene penge - og dermed genetablere den sammenhæng i tilværelsen, som gik tabt med lønarbejdets indførelse.

Ligeledes betoner han den meningsfulde sammenhæng mellem de forskellige elementer og aspekter af bondegårdslivet, fx gæs og geder, der først kan holde græsset nede og siden selv blive spist. Udover at plukke æbler og nødder, samler han storkenæb, gederams og døvnælder (i dekorative bastkurve), ligesom han tapper birkesaft fra sine træer. Således formidler han viden om den danske naturs vilde planter og urter, der er anvendelige, delikate - og oven i købet gratis – men ikke længere en del af den almindelige husholdning.

Det gennemgående i hans image er genbrug, selvforsyning og det 'gammeldags'. Men 'gammelt' er en særdeles relativ størrelse i *Bonderøven*. Han bruger lang tid på at oplære sin hest til at trække ploven på gammeldags maner, men investerer ligeså meget entusiasme i at bygge lad på den gamle Toyota. Han har ikke nogen stringent historiebevidsthed fx om at leve som dengang gården blev bygget og heller ingen konsekvente principper om at være fx klima- eller miljøbevarende. Ligesom han har bil, har han også både tv, computer og mobiltelefon. Han understreger den unikke kvalitet, der er i gammelt træ, fordi det har vokset langsomt, men ellers handler hans begejstring mere om udfordringen ved at få gammelt værktøj til at fungere og om det økonomiske og meningsfulde ved at få noget man allerede har til at fungere i stedet for konsekvent at købe nyt. Frank er en krejler og klunser, der drives af muligheden for at spare penge eller få noget helt gratis, en sand *handy-man*, som i langt højere grad styres af genbrugs- og gør-det-selv-princippet, end af abstrakte principper om fx miljøbevidsthed eller økologi.

En væsentlig del af *Bonderøvens* seerappel skyldes givet vis, at mange mennesker kan genkende oplevelsen af, at livet er blevet kompliceret. *Bonderøvens* enkelhed står i modsætning ikke alene til landbrug i nutidig forstand, der typisk er en større højteknologisk virksomhed, men også den helt almindelige familiebil, der er så kompliceret i dag, at almindelige mennesker ikke kan gennemskue teknologien eller gennemføre reparationerne selv. Selve familielivet opleves ofte som opsplittet og uoverskueligt, idet alle roller og opgaver er til forhandling; man er afhængig af al mulig ekstern ekspertise enten i form af kompleks specialviden (mekaniker, læge), eller fordi man ikke har tid eller overskud til opgaverne selv (børnepasning, fastfood, rengøring, havearbejde). Frank udfordrer stresssamfundet, med sit bud på hvad der er det gode liv. I et samfund hvor alt er relativt, synes han at have fundet sit eget svar på det gode liv. Han på en gang a-typisk og tidstypisk, han er gammeldags men samtidig super-individualist – en (rigtig) mand, der selv sætter dagsordenen for sin tilværelse og sin familie.

En selvforsynende mandschauvinist

Men som Frank siger, kan man kun være selvforsynende, når man har en kæreste, der gider at købe ind for én. Frank bliver siddende bag rattet i Toyota'en (sammen med hunden), mens Theresa går i Kvickly med det venlige spørgsmål: "Er der noget du mangler"? Frank Erichsen fortæller, at han føler direkte ubehag ved at være i Århus og betragter byen som et sted, hvor man afleverer sine varer og hurtigst muligt kører hjem igen. Parallelt hermed indledes hvert afsnit af *Bonderøven* med temaet fra det danske rockband *Magtens Korridorers* hit "Lørdag formiddag – et indkøbshelvede" og supplerer, som underlægningsmusikken i *Bonderøven* i øvrigt ofte, med indirekte betydning. Sangteksten (som man ikke hører i programmet) handler om hvor dødssygt og dyrt det er at købe ind i Irma og således underbygger tonerne de skarpe modsætninger mellem forbrug og selvforsyning, by og land, Sjælland og Jylland, fornyelse og tradition – i Frank og Therasas tilfælde også hvad kønsrollerne angår.

I familielivet lader Frank og Theresa til at gøre det på den enkle og på mange måder gammeldags facon i form af et patriarkat, hvor rollerne ligger fast. Hvor man ironisk siger, at parcelhuset er kvindens domæne og ægtemanden kun har råderet over garagen, har Frank masser af plads, masser af tid og masser af værktøj – og tilsyneladende magten både i og over sit liv!

Med inspiration i blandt andet Elisabeth Badinters nye bog *Le conflit, la femme et la mère* fra 2010 fristes man til at spørge om selvforsyning, bæredygtig og gør-det-selv kultur, som den kommer til udtryk i *Bonderøven*, er en (ny) form for mandschauvinisme? Problemet er, ifølge Badinter, at når mirakelbarnet skal ammes til det selv løber fra brystet, æblemosen være lavet af egne økologiske æbler, bleerne af stof, og vask tillige er noget som man selv står for, så er der ikke megen tid til overs til at gøre karriere.

I *Bonderøven* viser Theresa sig da også kun kortvarigt og altid med sin flotte fletning og søde smil. Mens Frank graver grøntsager ned, 'tripper' Theresa for at flytte ind i huset (bygget af Frank – selvfølgelig). Theresa pynter længselsfuldt op som optakt til julen, bager kager og tryller med gårdens rodfrugter, mens Frank (godt hjulpet af den rockende, svedige underlægningsmusik) hellere vil fælde træer. Hun passer hus og barn indendørs, mens han varetager det hårde, tunge og snavsede arbejde og følger sin lyst og sit hjerte i de primært udendørs projekter. Ofte dukker hun op med barnet på armen og et smil på læben, selvom Frank netop har afbrudt sønnens middagsøvn med et af sine støjende byggeprojekter.

Frank positionerer sig selv som en af de tidlige pionerer i Alaska, og i det hele taget er han i *Bonderøven* tæt på naturen og det som iscenesættes som det gode og enkle liv – ind i mellem med religiøse undertoner. I hvert fald er Theresa, som Eva i Paradisets have, voldsomt fristet, siger hun, til at tage en tur ind til Ikea i Århus og købe den reol, som Frank absolut vil lave selv. Rent forræderi, mener Frank, og holder fast i de 'gode' værdier. 'Enkelt' betyder således maskulin uafhængighed; dét at være i stand til at overskue og magte sit liv.

Fra bonderøv til hængerøv

Først kom bonderøven: den glade aktive landmand, der laver alting selv og søger det enkle liv – så kom Anders Lund Madsen i det nye Talkshow på DR1 med *Hængerøven*; "manden, der ingenting laver. Han er ikke særlig aktiv og ikke specielt glad". Men han søger også, hører vi, det enkle liv – for han "orke sgu ikke andet".

Hængerøven, Lasse, bor i en etværelses lejlighed i Valby i udkanten af København. "Han har ikke rigtig udrettet noget her i livet. Men han er her, og er en af de utallige hængerøve i Danmark". Han er træt og vil egentlig bare have lov til at slappe af med sine cigaretter, skipperlabskovs på dåse og øl foran fjernsynet. *Hængerøven* sidder i hvert program solidt placeret i sofaen. Han prøver på et tidspunkt at få benene op på bordet, men opgiver efter kort tids anstrengelser. Heller ikke mentalt bryder han sig om at blive udfordret og kan faktisk bedst lide fjernsynet med de forudsigelige hvide mønstre, der opstår, når antennestikket er trukket ud.

Ligesom *Bonderøven* har Lasse også slidte og hullede bukser, men så hører lighederne også op. Som kontrast til den slanke, sunde og dynamiske Frank på Djursland, er Lasse i *Hængerøven* bybo, stærkt overvægtig, passiv og storrygende. Ud over at være doven, er han også helt hjælpeløs, hvad det praktiske liv angår. Da han skal vaske tøj, går bunden ud af den papirpose han vil stoppe tøjet i, og selvom kameramanden tilbyder ham en anden, så *orke* han ikke at starte forfra og ender med at sætte ild til bunken af vasketøj. Og i modsætning til den dyreglade Frank, sætter Lasse sig på sin kanin, da han skal rense buret - hvilket den naturligvis ikke overlever.

Også i skarp modsætning til den talentfulde mundtlige formidler, Frank, er Lasse særdeles fåmælt. Kameramanden er i *Hængerøven* i konstant dialog med ham og akkompagneret af dåselatter, træder han jævnlige ind i billedet for at hjælpe med et eller andet. Efter få minutter får Hængerøven nok af hans indblanding og "gider ikke mere tv i dag", hvilket fører til afslutning af episoden, når tv-holdet bliver beordret til at forsvinde. Og som definitiv afslutning på serien, og en makaber kommentar til den omdiskuterede gedeslagning i *Bonderøven*, afslutter *Hængerøven* sin føljeton ved simpelthen at skyde sig selv!

Umiddelbart virker det som om, at det er byboen Lasse, der er den lattervækkende af de to populære tv-figurer, men satiren fungerer kun optimalt i forlængelse af *Bonderøvens* selviscenesættelse. "Der er ikke mange bonderøve tilbage i Danmark, men der er" - hører vi på DR1 - "godt nok mange hængerøve". Når vi griner af *Hængerøven*, er det en indirekte forløsende latter i forhold til den rosenrøde, romantiske iscenesættelse af den evigt begejstrede og entusiastiske gør-det-selv-bonderøvs-mand og myten om det gode liv på landet. *Hængerøven* giver således mulighed for den traditionelle latterliggørelse af bondekarlen samtidig med, at Lasses position i sofaen også åbner for et selvironisk grin over seerens egen placering som tilskuer til både den ene og den anden.

Referencer:

Badinter, Elisabeth. 2010. *Le conflit: la femme et la mère*. Paris. Flammarion.
Connell, Raiwan W. 2005. *Masculinities*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
Frandsen, Johs. Nørregaard. 2000. "En ny tids bonde. Essay om landbokulturens bevidsthedsformer". Arbejdsrapport 17. Kultur og formidling. Center for Kulturstudier. Odense Universitet.
Kristensen, Helle Juul, Johs. Nørregaard Frandsen og Jørgen Møller (red.). 2010. *Cittaslow : Byudvikling med udsyn og omtanke?* Odense : Syddansk Universitetsforlag.

Tv-programmer:

Bonderøven. DR2. <http://www.dr.dk/DR2/bonderoeven>
Hængerøven. DR1. <http://www.dr.dk/DR1/Detnyetalkshow/haengeroeven/20100308174850.htm>
Søren Ryge. DR1. <http://www.dr.dk/DR1/Ryge/>

Medieomtaler:

Berlingske Tidende: "Bonderøven og det gode liv"
Politiken: "DR 2-bonde sparker røv" <http://politiken.dk/kultur/medier/art5488385/DR-2-bonde-sparker-r%C3%B8v>

Diskografi:

Marie Frank. 2001. *Symptom of My Time*. RCA
Magtens Korridorer. 2005. "Lørdag formiddag", *Friværddi*. Universal Music
Natural Born Hippies. 1999. "Perfect Day", *Popshit*. Iceberg

Illustration:

Det glade unge par foran stuehuset
Hængerøven i sin sofa